

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง การจัดการองค์ความรู้เพื่อการขยายผลการผลิตและแปรรูปน้ำมันงา (อีตงา) ปลอดภัยสารเคมี
สู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชื่อผู้เขียน นางสาวจินตนา โพธิทิพย์

การวิจัยการจัดการองค์ความรู้ เพื่อการขยายผลการผลิตและแปรรูปน้ำมันงา (อีตงา) ปลอดภัยสารเคมีสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของกลุ่ม / ชาวบ้านในการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์น้ำมันงา (2) เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่เกษตรกรทำการเกษตรแบบปลอดภัยสารเคมี (3) เพื่อถอดองค์ความรู้กระบวนการผลิตงาที่ปลอดภัยสารเคมี (4) เพื่อถอดองค์ความรู้กระบวนการสกัดน้ำมันงาที่ปลอดภัยสารเคมี โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยใหญ่ (5) เพื่อขยายแนวคิดและองค์ความรู้กระบวนการผลิตงาที่ปลอดภัยสารเคมีให้แก่เกษตรกรในเครือข่ายเกษตรทางเล็กรายจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของเกษตรกรในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการทำการเกษตร (6) เพื่อขยายแนวคิดและองค์ความรู้ด้านการสกัดน้ำมันงา (อีตงา) ซึ่งเกษตรกรสามารถนำไปประกอบอาชีพเป็นการเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว และส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง (7) เป็นการขยายเครือข่ายเกษตรกรและพัฒนาให้มีความเข้มแข็งขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในพื้นที่ศึกษาจำนวน 2 กลุ่ม 2 หมู่บ้าน คือ กลุ่มเกษตรกรที่ผลิตวัตถุดิบงาปลอดภัยสารเคมีบ้านปางหมู และบ้านในสอย และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรปลอดภัยสารเคมีบ้านปางหมู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้ระยะเวลาในการวิจัยจำนวน 9 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2546 ถึงเดือนเมษายน 2547

กระบวนการวิจัยได้เน้น การศึกษาบริบทชุมชน สืบค้น หรือถอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทบทวน สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหางานวิจัย เพื่อทราบถึงศักยภาพและปัญหาแล้วใช้ข้อมูลทั้ง 2 ด้านมาเป็นฐานในการกำหนดทางเลือก หรือกิจกรรมที่จะดำเนินการในช่วงที่ 2

ผลการดำเนินงานวิจัยในช่วงที่ 1 สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยจำนวน 3 วัตถุประสงค์ สรุปได้ดังนี้ (1) ผลการศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของกลุ่ม / ชาวบ้านในการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์น้ำมันงา พบว่า กลุ่มเป้าหมายได้ทราบถึงปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อและปัจจัยเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดหรืออุปสรรคต่อการปลูกงาและการแปรรูปผลิตภัณฑ์น้ำมันงา ทำให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรผู้ปลูกงาทั้ง 2 หมู่บ้านมีความตระหนักและตื่นตัวที่จะทำการเกษตรแบบปลอดภัยสารเคมี และ

การรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหา สำหรับกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรปลอดสารเคมีบ้านปางหมู ได้ตระหนักและตื่นตัวที่จะแก้ไขปัญหาของกลุ่ม โดยการพัฒนากลุ่มของตนเองให้เข้มแข็งขึ้น การผลิตน้ำมันงาที่มีคุณภาพ การสร้างเครือข่ายกับกลุ่มผู้ปลูกงาโดยเฉพาะเรื่อง การส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกงาแบบปลอดสารเคมีและช่วยเหลือกลุ่มผู้ปลูกงา โดยมารับซื้อผลผลิตและทำให้ทั้ง 2 กลุ่มมีความเข้าใจกันมากขึ้น (2) ผลการถอดองค์ความรู้กระบวนการผลิตงาที่ปลอดสารเคมี พบว่าเกษตรกรที่ปลูกงาได้ใช้องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยใหญ่ในการปลูกงา เริ่มตั้งแต่วิธีการขั้นตอนในการปลูกงา วิธีการตัดเมล็ดพันธุ์และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์งา รวมถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่ยังเชื่อหรือนับถือ และปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันคือ การอธิษฐานบอกกล่าวเจ้าที่ก่อนปลูกงา และในระหว่างปลูกงาจะมีการต่างก๊อกชอมต่อและจุดเทียนไขหรือธูปบูชาเจ้าที่ เนื่องจากเชื่อว่าเจ้าที่ได้แก่ เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าน้ำ เจ้าดิน จะดูแลและรักษาปกป้องให้ได้ผลผลิตดี และไม่เป็นโรคหรือแมลงมารบกวน และไม่มีเหตุการณ์ที่ไม่ดีใดๆ เกิดขึ้นกับสวนงา (3) ผลการถอดองค์ความรู้ในการสกัดน้ำมันงา (อีดงา) ที่ปลอดสารเคมี โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยใหญ่ พบว่า ผู้แปรรูปในปัจจุบันบางส่วนได้ใช้องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยใหญ่ในการอีดงา คือ การอีดงาโดยใช้ครกอีดน้ำมันงาที่เป็นไม้และใช้แรงงานสัตว์ในการอีด คือ วัวและควาย หรือการอีดงาโดยใช้ครกอีดน้ำมันงาที่เป็นไม้และใช้กังหันน้ำในการอีด รวมถึงองค์ความรู้ในการคัดเลือกวัวและเทคนิคการฝึกวัวหรือควายที่ใช้ในการอีดน้ำมัน องค์ความรู้ในการทำครกอีดน้ำมันงา องค์ความรู้ในการทำกังหันน้ำ และความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอีดน้ำมัน การทำครกอีดน้ำมันงาและการทำกังหันน้ำที่ยังเชื่อและนับถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คือ ไม่อีดน้ำมันงาในวันพระ ทุกวันพระมีการต่างก๊อกชอมต่อ จุดเทียนไขเปลี่ยนดอกไม้ในแจกันที่บูชาไว้บนหิ้งบริเวณที่อีดน้ำมันและมีการอธิษฐานบอกกล่าวเจ้าที่หรือผีครกน้ำมัน ไม่จับบริเวณหัวจุกของสากครกที่อีดน้ำมัน คนอีดน้ำมันต้องมีความซื่อสัตย์ การหาฤกษ์ยามยามดีก่อนที่จะทำครกอีดน้ำมันและมีการไหว้ครูในวันที่จะลงมือทำครกอีดน้ำมัน

จากการศึกษาสถานการณ์การปลูกงาและการแปรรูปน้ำมันงา รวมถึงการถอดองค์ความรู้ในการปลูกงาและแปรรูปน้ำมันงา ทำให้กลุ่มเป้าหมายได้ทราบถึงศักยภาพ และปัญหาซึ่งมีผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ปลูกงาและผู้แปรรูปน้ำมันงา จึงได้ใช้ข้อมูลดังกล่าวมากำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาของกลุ่มคือ

1. การอบรมทำปุ๋ยชีวภาพและหารูปแบบการทำแปลงสาธิต
2. การทดลองทำแปลงสาธิต
3. การศึกษาดูงานที่เกี่ยวกับการเสริมแนวความคิดการทำเกษตรแบบปลอดสารเคมี การสร้างกลุ่มและเครือข่าย รวมถึงการพัฒนากลุ่มและเครือข่าย และการแปรรูปผลิตภัณฑ์

4. การสร้างและพัฒนากลุ่มและเครือข่าย
5. การประกันราคาผลผลิต
6. การรักษาคุณภาพน้ำมันงาที่ผลิตได้
7. การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ได้แก่ อาหารและยา มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
8. การตลาด โดยรักษาตลาดเดิมไว้ และแสวงหาตลาดใหม่